

ГОДИШНИНИ И ЮБИЛЕИ / ANNIVERSARIES AND JUBELEES

ПО СЛУЧАЙ 80-ГОДИШНИЯ ЮБИЛЕЙ НА ПРОФ. Д.Ф.Н. ЛИЛИЯ КРУМОВА-ЦВЕТКОВА

ON THE OCCASION OF THE 80TH ANNIVERSARY OF PROF. DR.SC. LILIA KRUMOVA-TSVETKOVA

Професор доктор на филологическите науки Лилия Крумова-Цветкова е един от най-забележителните и достойни учени, свързали творческия си път с Института за български език на БАН. Със задълбочения си интерес към различни въпроси на българския език, с многобройните си публикации, ориентирани както към граматиката, така и към лексикалната семантика, проф. Л. Крумова-Цветкова има ярко присъствие в българската лингвистика. Но най-значим е нейният принос за българската лексикология и лексикография – проф. Л. Крумова-Цветкова е автор и редактор на различни видове речници, сред които се откроява многотомният академичен тълковен „Речник на българския език“, един от основните проекти на Института за български език.

Лилия Крумова-Цветкова е родена в гр. Плевен през 1942 г. в семейство на гимназиални учители. Завършва средно образование в родния си град с пълно отличие и златен медал, а после следва българска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. След дипломирането си учителства за кратко в гр. Плевен. От 1970 г. се отдава на научна кариера. Спечелва конкурс за научен сътрудник в Института за български език и е назначена в Секцията за българска лексикология и лексикография. Зад професионалното ѝ израстване стоят години на упорит лексикографски труд и съсредоточено изследване на различни въпроси от граматиката и лексикологията: става старши научен сътрудник II степен през 1987 г. и старши научен сътрудник I степен (сега професор) през 2004 г. През 1985 г. успешно защитава докторска дисертация на тема „Субстантивация на прилагателните имена в съвременния български книжовен език“, а през 2004 г. получава научната степен „доктор на филологическите науки“ след защита на труда „Семантичната категория количество и нейното изразяване в българския език“.

Научните интереси на проф. Л. Крумова-Цветкова са в няколко области на езикознанието: лексикология и лексикография, лексикална семантика, граматика, словообразуване, история на българския книжовен език, история на българското езикознание, лингвокултурология, с които са свързани нейните повече от 140 научни публикации в български и чуждестранни езиковедски издания. Върху научните ѝ възгледи оказва сериозно влияние специализацията във Варшавския и Ягелонския университет (Полша) през 1974 г., както и участието ѝ в международния проект „Българско-полска съпоставителна граматика“.

Целият творчески път на проф. Л. Крумова-Цветкова е неизменно свързан с работата на Секцията за българска лексикология и лексикография и основният и най-важен многогодишен колективен научноизследователски проект „Речник на българския език“. Още във втория том от 1979 г. виждаме нейното име сред авторите. Л. Крумова-Цветкова е автор на речникови статии също в т. 3, 5, 6, 7, 9, 10, 11 (общо в 8 тома), редактор е на речникови статии от т. 9, 10, 11, 12, 13, главен редактор е на т. 10 и т. 13 (съвместно с член-кореспондент Е. Пернишка), на т. 14 и на т. 15 (съвместно с проф. М. Чоролеева), както и на подготвения за печат т. 16 (съвместно с проф. Д. Благоева); съавтор е в преработените издания на т. 1, 2, 3 и 4 и редактор на преработения и допълнен т. 2. Този солиден лексикографски опит, заедно със задълбоченото познаване на българския език и широката енциклопедична култура отреждат на проф. Л. Крумова-Цветкова заслужено място сред най-добрите лексикографи в българското езикознание.

Освен че участва в създаването на многотомния академичен тълковен „Речник на българския език“ Л. Крумова-Цветкова е автор и съавтор в още няколко речника с голямо значение за българската лексикография. Заедно с М. Чоролеева разработва първия по рода си „Речник на съкращенията в българския език“ (София, Изд. „Наука и изкуство“, 1983), включващ около 10 000 абривиатури. Речникът на съкращенията се основава на сериозно и подробно изследване на двете авторки, които за първи път в българската лингвистика проучват абривиацията и моделите, по които тя се осъществява, като монографията им „Съкращаването и съкращенията в българския език“ (София, БАН, 1982) предхожда появата на речника. В книгата теоретично са разработени въпросите на абривиацията като вид словообразуване и са изследвани и класифицирани типовете съкращения. Множество публикации на авторките осветляват отделни въпроси на абривиацията. Двадесет години по-късно под същото заглавие е издаден нов речник на абривиатурите („Речник на съкращенията в българския език“, второ допълнено и преработено издание, София, ИК „Емас“, 2003, в съавторство с М. Чоролеева и Хр. Холиолчев), в който са включени около 5000 нови съкращения, навлезли и употребявани в езика ни през последните десетилетия на XX век.

Като част от поредицата справочници „Библиотека за ученика и студента“ излиза „Речник на чуждите думи“ (София, Изд. „Атлантис КЛ“, 1996, с автори Г. Армянов, Б. Георгиев, Ив. Касабов, Л. Крумова-Цветкова, С. Павлова, М. Чоролеева). Речникът съдържа около 30 000 думи – заемки и техните производни, както и собствени имена от чужд произход. Информацията за думите е поднесена достъпно, като дефинициите са осъвременени и са отразени промените в значенията на някои думи.

Също за ученици и студенти е предназначен издаденият от Л. Крумова-Цветкова „Речник на трудностите в българския език“ (София, Изд. „Атлантис КЛ“, 1999), в който чрез 5000 заглавни единици са отразени различни затруднения при употреба на българския език. Този първи по рода си речник в нашата лексикография представя типичните случаи в правописа, пунктуацията, правоговора, граматиката и стилистиката, които създават затруднения в писмената или устната практика. „Речникът на трудностите“, както и „Речникът на чуждите думи“ има за цел да повиши езиковата култура на българите.

Дело на проф. Л. Крумова-Цветкова е и „Речник на благословиите, пожеланията и клетвите“, който е поместен в книгата ѝ „Българските благословии, пожелания и клетви – част от националната самобитност и културното наследство“ (София, ИК „Емас“, 2010). В първата част на книгата се изследват тези словесни произведения чрез методите на съвременни лингвистични направления – лингвокултурология, етнолингвистика, когнитивистика и прагматика, за да се разкрият съдържащите се в тях етноспецифични културни факти, които представят картината на света на българина през вековете. Втората част представлява речник, който включва 883 благословии и пожелания и 2529 клетви. Книгата е резултат от работата по научноизследователския проект на тема „Комплексно изследване на българската лексика и фразеология като част от културното наследство и национална идентичност“, ръководен от проф. Л. Крумова-Цветкова и финансиран от Фонд „Научни изследвания“.

Авторката разработва по-конкретни въпроси в отделни научни статии, като: „Пожеланията и клетвите в езика на българите като част от българската самобитност и култура“ (Български език, 2008, № 3), „Културната памет в благословиите и клетвите“ (Български език, 2009, № 2), „Поздравите като част от българския речев етикет и лексикографското им представяне“ (В: Българската и словашката лексикография в обединена Европа. Велико Търново, ИК „Знак’94“, 2009), „Българските благословии и клетви като част от националната самобитност и култура“ (В: Международният научен симпозиум „Славянские языки и культуры в современном мире“. Москва, МГУ, 2009), „Християнското начало в българските благословии и клетви“ (В: Приятели за науката. Сборник в чест на проф. Годор Балкански по случай неговата 65-годишнина. Велико Търново, ИК „Знак’94“, 2009), „Метафоризацията и метафорите в българските благословии и клет-

ви“ (В: Слово и словесност. Сборник в чест на доц. д-р Юлия Балтова. София, ИК „Емас“, 2010), „Образни сравнения в българските благословии“ (В: Езиковедски изследвания. В чест на проф. Сийка Спасова-Михайлова. София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2011), „Българските благословии – извор на знание за езика, бита, душевността и нравите на българите“ (В: Българският език и литература в славянски и неславянски контекст. Szeged, JATEPress, 2011) и др.

Първите научни трудове на Л. Крумова-Цветкова са в областта на словообразуването и са свързани с процесите на абривиация и субстантивация в българския език. Монографията ѝ „Субстантивация на прилагателните имена в съвременния български книжовен език“ (София, БАН, 1987) е първото у нас цялостно изследване на този словообразователен процес. Проследен е механизъмът на явлението, проучени са предпоставките и условията за възникването на субстантивирани имена, установени са словообразователните типове и подтипове и техните структурни и семантични особености, предложена е теоретично мотивирана концепция за лексикографското представяне на субстантивирани имена в тълковен речник.

От значение за българското езикознание е статията „За семантиката на представката *изпо-* и лексикографското представяне на образуваните с нея глаголи“ (В: Въпроси на съвременната българска лексикология и лексикография. София, БАН, 1986). Приносно е разглеждането на морфемния комплекс *из + по* като семантично, функционално и формално единство. Друга важна статия е „Семантика на лексикалните единици с формант *полу-* в съвременния български книжовен език“ (В: Лексикографията и лексикологията в съвременния свят. Велико Търново, ИК „Знак’94“, 2007). И двете статии са свързани с работата по многотомния тълковен „Речник на българския език“ и имат голямо значение за българската лексикография.

Л. Крумова-Цветкова участва в един от най-големите проекти от международното сътрудничество между БАН и Полската академия на науките – „Българско-полска съпоставителна граматика“, който е насочен към проучване на езиковите явления в посока от значението към формата. Нейното изследване „Семантичната категория количество“ е отпечатано като свезка 1 на т. 3 от „Българско-полска съпоставителна граматика“ (София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 1994). Описани са езиковите средства за тази категория в български и полски на всички равнища – морфологично, синтактично, лексикално, словообразователно и фразеологично. По този начин се разкриват приликите и разликите в двата съпоставяни езика в номиналната фраза и на равнището на изречението. Л. Крумова-Цветкова е автор на проекта за описание на категорията количество в българския и полския език, издаден като студия в Полша („Kategoria ilości i jej wyrażanie w języku bułgarskim i polskim“. – In: Studia gramatyczne bułgarsko-polskie. T. 3. Pość. Gradacja. Osoba. Wrocław, Ossolineum, 1989).

На категорията количество е посветена и монографията на Л. Крумова-Цветкова „Семантичната категория количество и нейното изразяване в българския език“ (София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2007), защитена през 2004 г. като дисертация за получаване на научната степен „доктор на филологическите науки“. Това е първото цялостно изследване на семантична категория количество в българското езикознание с методологията на съвременната функционална граматика, като функционалният подход е съчетан с логикосемантичен. Разкриването на съдържанието на семантичната категория се извършва с оглед на предикатно-аргументната структура на изречението, като категорията се разглежда като обединяваща именната и глаголната квантификация. Установени са инвариантните семантични признаци, които структурират различни количествени значения. Описани са всички езикови средства, служещи за изразяване на количествените значения. Специално място е отделено на най-важните формални средства, представящи категорията количество в българския език: граматическата категория число, числителните имена, вербални форми и адвербиални средства. Направените изводи са приносни за българската лингвистика.

Проф. Л. Крумова-Цветкова е автор на първия дял в том 1 от колективната монография „Българска лексикология и фразеология“ (София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2013) със заглавие „Формиране и развитие на българската лексикална система“ (с. 33–214). Авторката очертава историческите периоди и тенденциите в развитието на лексикалната система, проследява нейната динамика чрез процесите на неологизация (създаване на нова лексика и семантично развитие на думите, заемане и калкиране) и архаизация. Обстойно е разгледана българската лексика откъм произхода ѝ, като е приложено традиционното разделение на домашна лексика и лексика от чужд произход. Тритомната „Българска лексикология и фразеология“ е дело на професори от Секцията за българска лексикология и лексикография на ИБЕ и получава много висока оценка от българските лингвисти. В подробната си рецензия чл.-кор. М. Попова определя труда като „обобщаващо, цялостно и многоаспектно изследване“ (Мария Попова. Фундаментален труд за българската лексикология и фразеология. – В: Дзяло, 2014, бр. 4, http://www.abcdar.com/magazine/IV/Popova_1314-9067_VI.pdf).

Изследването на българската лексика Л. Крумова-Цветкова съчетава с интереса си към делото на видни български езиковеди и лексикографи. Тя посвещава редица статии на акад. Стоян Романски, акад. Александър Теодоров-Балан, акад. Стефан Младенов, проф. Любомир Андрейчин, проф. Кристилина Чолакова, проф. Сийка Спасова-Михайлова, чл.-кор. Емилия Пернишка. Особено внимание отделя на акад. Стефан Младенов и публикува монографиите „Очерк за Стефан Младенов“ (София, УИ „Св. Климент Охридски“, 1989) и „Академик Стефан Младенов. Човекът, преподавателят, ученият“ (София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2013, в съавторство

с Елена Джунова). Проф. Л. Крумова-Цветкова следи постиженията на своите колеги и пише множеството рецензии за книги и речници. С верния си усет за актуалните проблеми на езиковата култура тя публикува и множество езикови бележки. Библиографски данни за книгите, статиите и рецензиите на проф. Л. Крумова-Цветкова се съдържат в „Библиография по българска лексикология, фразеология и лексикография“ (София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2011), както и в библиографския регистър на информационния портал „Инфолекс“, достъпен от страницата на Института за български език ([https:// ibl.bas.bg/infolex/biblrecord.php](https://ibl.bas.bg/infolex/biblrecord.php)).

Към научната дейност на проф. Л. Крумова-Цветкова трябва да се добави участието ѝ в издаването на редица сборници и научни поредици като отговорен редактор и съставител, както и участието ѝ с доклади на повече от 30 конференции и конгреси у нас и в чужбина. Проф. Л. Крумова-Цветкова е редактор и на сборниците от лексикографските конференции, организирани от ИБЕ и Българското лексикографско дружество.

Преподавателската ѝ дейност е свързана с Полша – в продължение на две учебни години (от 1975 до 1977 г.) е лектор по български език в Института по славянски филологии на Варшавския университет.

Част от творческия портрет на проф. Л. Крумова-Цветкова е нейната научно-ръководна и експертна дейност. Замала е длъжността ръководител на Секцията за българска лексикология и лексикография на Института за български език. Била е ръководител на проекта „Речник на българския език“, както и на българския колектив, работил по „Българско-полска съпоставителна граматика“ след неговото продължаване (от 2006 до 2008 г.). Под нейно ръководство се осъществи и научноизследователският проект „Комплексно изследване на българската лексика и фразеология като част от културното наследство и националната идентичност“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието, младежта и науката на Република България.

Проф. Л. Крумова-Цветкова участва в различни експертни комисии и комитети, научни съвети, редакционни колегии на научни списания, в международни екипи и др. Била е член на Съюза на учените в България и на Комисията по лексикология и лексикография към Международния комитет на славистите, а също и на Научния съвет на ИБЕ, на Специализирания научен съвет по езикознание към ВАК, на Научната комисия по филология към ВАК, на Управителния съвет на Секцията за хуманитарни науки към Съюза на учените в България, на редакционните колегии на сп. „Български език“ и на сп. „Лексикографски преглед“. Основател и председател е на Българското лексикографско дружество, създадено през 1996 г. Председател е на Общото събрание на ИБЕ от 1992 до 2003 г.

За успехите в научноизследователската си дейност проф. Л. Крумова-Цветкова е наградена със значка за отличие на БАН (1982 г.), а за заслуги

към Института за български език и приноси за развитието на българското езикознание – с грамота и почетен знак на Института – златна значка (2010 г.). Колективната монография „Българска лексикология и фразеология“ в

три тома получава наградата Диплом за високи научни постижения на Съюза на учените в България и БАН (2014 г.).

В знак на уважение и признателност пред големите научни постижения и забележителния лексикографски опит на проф. Лилия Крумова-Цветкова колегите ѝ от Института за български език, както и лингвисти от страната и чужбина посветиха на нейния 70-годишен юбилей своите статии в сборника „Магията на думите. Езиковедски изследвания в чест на проф. д.ф.н. Лилия Крумова-Цветкова“ (София, АИ „Проф. М. Дринов“, 2012).

Тази година с голяма радост и гордост отбелязваме нейната 80-годишнина и ѝ пожелаваме крепко здраве, бодър и силен дух и нови научни прозрения.

Честит юбилей!

Надежда Костова / Nadezhda Kostova

✉ Доц. д-р Надежда Костова

Секция за българска лексикология и лексикография
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
при Българската академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113, София, България
kostova.na@abv.bg

✉ *Assoc. Prof. Nadezhda Kostova, PhD*

Department of Bulgarian Lexicology and Lexicography
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52, Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria
kostova.na@abv.bg

Публикувано: 30 юни 2022

Published: 30 June 2022